

SPOLNA ZLORABA V DRUŽINI

NAJHUJŠA ZLORABA OTROKOVEGA ZAUPANJA

Objavljeno v reviji *Otrok in družina*, maj 2009

Rubrika: TEMA MESECA - SPOLNA ZLORABA V DRUŽINI

Vsebinski del: doc.dr. TANJA REPIČ

Oblikovni del: METKA TROHA, urednica revije *Otrok in družina*

Vse prepogosto se za štirimi stenami otrokom dogaja, da so spolni objekti svojih staršev ali ožjih družinskih članov, nikogar pa ni, ki bi slišal oziroma prepoznal njihove neme krike obupa. Nepredstavljive so bolečine in trpljenje spolno zlorabljenega otroka, ki so ga ranili tisti, ki jim je najbolj zaupal. Težko razumemo motive takšnega izkazovanja »ljubezni« do lastnega otroka in nerazumljiva nam je tišina, v katero je dejanje spolne zlorabe zavito. Spolna zloraba v družini je tema, o kateri ne želimo slišati, se o njej bojimo na glas govoriti, nas je sram nanjo sploh pomisliti. Spolno zlorabljenega pa zaznamuje za vse življenje.

Spolno zlorabo v družini oziroma incest različni avtorji različno definirajo, v splošnem pa vsi poudarjajo, da gre za očitne spolne kontakte med ljudmi, ki so si sorodstveno blizu (oče, mama, brat, sestra, babica, dedek ...) ali se dojemajo, čutijo blizu (očim, mačeha, polbratje, polsestre, strici ...). Pod spolni kontakt spadajo vse oblike vedenja, ki prizadanejo žrtev: neprimerno dotikanje, opolzko govorjenje, penetracija s prsti ali predmeti, masturbacija, analni, genitalni ali vaginalni kontakti, razkazovanje pornografije ...

IZKORIŠČANJE OTROKOVE NEMOČI

Pri vseh vrstah spolne zlorabe storilec **namerno** izkorišča nemoč otroka. Ta vedno čuti (ne glede na starost), da so bile prekoračene meje, vendar največkrat od strahu in groze samo zamrzne in otopi. Otrok nima nobene izbire! Ujet je v krempljih storilca, ki je nekdo, ki naj bi bil vreden zaupanja, nekdo, ki je morda še malo prej govoril, da ga »ima rad«. Otrok je zmeden, čuti se krivega in umazanega, ker »sodeluje« pri »grdih igrinah«, sram ga je, ker je izpostavljeno njegovo telo, strah ga je, da bi kdo to izvedel in istočasno si želi, da bi drugi

odrasli to opazili in ga zavarovali pred novimi zlorabami. Če se mu zloraba dogaja že od malega in je bila celo edini način, kako je storilec (nekdo iz družine) prihajal v stik z njim, mu izkazoval pozornost, bo otrok še toliko bolj negotov. Kar je še hujše - **namesto ljubezni se v psihično strukturo in telo vpiše govorica zlorabe** in kasneje, ko ta otrok odraste mu nezavedno postanejo privlačni ljudje, ki ponovno ustvarjajo in prebujajo v njem ta nepredelana občutja zlorabe (krivdo, gnus, strah, sram, prezir ...). Slika je lahko tudi obratna - da on to počne drugim.

ŽRTVE NISO SAMO DEKLETA

Čeprav se pogosteje govori o dekletih kot žrtvah spolnih zlorab, pa je nujno potrebno vedeti, da so fantje prav tako izpostavljeni tovrstnemu kriminalu. Raziskave kažejo, da so v splošnem deklice pogosteje spolno zlorabljene s strani ožjih družinskih članov, najpogosteje očetov. Pri spolnih zlorabah dečkov, ki se pogosteje dogajajo zunaj družine, pa je večkrat prisotno tudi fizično nasilje, kar ima še dodatne negativne vplive.

POSLEDICE SO RAZLIČNE

Ne glede na spol, travma spolne zlorabe **vedno pusti posledice**, ki ni nujno, da so takoj vidne. Lahko se pokažejo in prebudijo tudi po več letih, ko pride zlorabljeni v nek partnerski odnos ali ko postane oče, mama in začnejo njuni otroci doživljati vse tisto, kar sta onadva nezavedno potlačila in nikoli razrešila. V večini primerov se to prav po letih ujema, kar pomeni, da če je bila mama spolno zlorabljena pri sedmih letih, pa te travme nikoli ni predelala, bo lahko začela njena sedemletna hčerka nenadoma kazati take znake, kot bi bila sama žrtev zlorabe.

Prav tako je pomembno poudariti, da lahko vsak doživlja posledice na drugem področju. Nekdo bo bolečino blažil z raznimi zasvojenostmi, z motnjami hranjenja ali depresijo, nekdo drug s čustveno otopelostjo, nezvestobo ali nasiljem, občutki krivde, nevrednosti, težavami v spolnosti, perfekcionizmom, nezaupanjem ... Veliko je teh klicev na pomoč, ki navidezno morda sploh ne

kažejo, da bi imeli kako povezavo s spolno zlorabo v preteklosti, v globini pa so povezave izjemne.

ZNAČILNOSTI INCESTUOZNIH DRUŽIN

Raziskave kažejo, da je za te družine zelo značilna okrnjena in neprimerna komunikacija, mnoge skrivnosti, pomanjkanje sočutja, družinske vloge so pomešane, prevladuje kaos. Lahko pa je slika ravno obratna: da so rigidni vzorci, kjer so pomembne le potrebe in želje enega starša (običajno dominantnega očeta), vsi drugi pa se morajo prilagajati in živijo v stalnem strahu, saj ta slabo kontrolira svoje impulze in je zelo nepredvidljiv. Drugi starš (običajno mama) pa je zelo pasiven, navidezno brez moči in čustveno v svojem svetu. Obe vrsti družin lahko delujeta pred okolico zelo »v redu«. Storilec je pogosto celo zelo ugleden, v službi uspešen, daje vtis, kot da je skrben in da ve, kaj je prav in kaj narobe. V resnici pa spretno prikriva in manipulira z drugimi ter jih celo prepriča, da se neprimerno vedejo in je z njimi nekaj narobe. Lahko bi rekli, da zna biti mojster v dajanju krivde drugim. Prav zato ljudje še prevečkrat ob razkritju spolne zlorabe kar ne morejo verjeti, da bi to lahko bilo res, saj takih podlih dejanj ne bi pripisali tako »dobremu« človeku. In tako žrtev, ki se ne more zanesti na nikogar več iz svoje družine, postane stigmatizirana še v družbi.

Mati v taki družini (kjer spolno zlorablja oče, očim) intuitivno sluti in čuti, da v odnosu med storilcem in žrtvijo nekaj ni v redu. Če ne ukrepa in zavaruje otroka, potem to jasno kaže, da je tudi v njej ena huda nepredelana bolečina/zloraba iz njenega otroštva. Vendar jo to ne opravičuje. Mati bi vedno morala reagirati in zaščititi svojega otroka ter zapustiti moža. Najbolj kruto pa je, da lahko celo zagovarja storilca (moža), krivi otroka ter ga sili v kontakt z očetom (npr. otroke prepušča, da jih oče tušira, spravlja spat, jim bere v postelji pravljico ...).

LJUBEZEN ALI ZLORABA?

Razlika med dotiki iz ljubezni in dotiki, ki so spolna zloraba je velika. Objem, tuširanje otroka, dajanje svečke v analno odprtino, ko je bolan lahko pomenijo v enih okoliščinah skrb in ljubezen, v drugih pa zlorabo. Razlika je predvsem v

namenu, zakaj to odrasli počne (ali da se spolno vzburja in poteši svoje spolne potrebe ali ker želi otroku pomagati) in kakšna je njegova **notranja drža**, ko to počne (spoštovanje ali izkoriščanje).

ZA ZLORABO NI NOBENEGA OPRAVIČILA

Pedofila spolno vzburjajo in privlačijo otroci, predvsem njihova nemoč, nebogljenost in nedolžnost. Raziskave kažejo, da je bila ena tretjina tistih, ki spolno zlorablja tudi samih v otroštvu žrtev spolne zlorabe, vendar to nikakor ne opravičuje njihovih kaznivih dejanj in niti ne odvzema njihove odgovornosti.

Otrok nikoli in nikdar ni kriv za zlorabo! Četudi gre sam v naročje k očetu, ki ga zlorablja, ne išče zlorabe, ampak vedno išče samo ljubezen, pripadnost, občutek sprejetosti in varnosti. Vzdušje, ki je prisotno med zlorabo (strah, sram, groza, adrenalin, gnus pomešan z vzburjenostjo, ujetost, bolečina ...) največkrat postane zasvojitveno in storilca žene naprej v nove in nove zlorabe.

Kar nekaj ljudi še vedno zmotno misli, da lahko mož, ki ne dobi pri ženi spolne zadovoljitve, išče spolno potešitev pri otroku. To v nobenem primeru ne drži! To ni v človekovi naravi in gre za hudo obliko spolne deviacije. Niti ni nujno, da pedofila spolno vzburjajo samo otroci - lahko gre za tip pedofilije, kjer storilec čuti spolno privlačnost tako do odraslih kot do otrok, zato so lahko pedofili čisto »normalno« poročeni in ob svoji ženi za večje spolno vzburjenje potrebujejo fantazije in slike o otroku.

Vsak, ki spolno zlorablja, se točno in jasno zaveda, da je to, kar dela neprimerno, sicer ne bi poskrbel, da je zloraba storjena na skrivnem. Četudi je pod vplivom alkohola (kar je po naši zakonodaji olajševalna okoliščina za storilca!!!), mu to ne odvzema ali zmanjšuje odgovornosti!

NE ZATISKAJTE SI OČI - REAGIRAJTE!

Ob vsakem sumu spolne zlorabe morajo starši reagirati. Če pa so starši vir zlorabe je nujno potrebno, da reagira vsak, ki ima vsaj malo stika z otrokom ali pa poda svoje dvome in skrbi naprej nekomu, ki bo ukrepal. Napačno je

misлити, da se s tem vmešava v družinske zadeve, ki se drugih ne tičejo, saj ne gre za vsakdanje malenkosti, ampak za hudo kaznivo dejanje, ki mora biti prijavljeno. Terapevtske izkušnje dela z odraslimi, ki so v otroštvu doživeli spolno zlorabo, kažejo, da so tisti, ki so zmogli povedati nekomu kot otroci in dobili od te osebe sočutje, zaščito, pomoč in razumevanje, veliko hitreje okrevali in začeli predelovati travmatične posledice. Družinska podpora, dobra komunikacija in fleksibilnost pa so dejavniki, ki so otroku najbolj v pomoč pri soočanju s posledicami.

TO SE TI NE BI SMELO ZGODITI!

Starše, ki jih dogodek spolne zlorabe otroka preveč preplavi, jih obenem lahko tudi onesposobi, da bi ustrezno reagirali. Otrok bo vedno povedal toliko, kolikor bo intuitivno čutil, da bo odrasel sposoben sprejeti, slišati. Prav tako bo ob vsakem vprašanju odraslih, ki se začne z »Zakaj« (npr. Zakaj mi nisi prej povedal?, Zakaj pa si potem še hodil tja k njemu?) doživljal, da je on kriv. Otroku je treba dati možnost, da pove postopno. Več kot bo dobil sočutja in podpore, večja je verjetnost, da se bo zaupal. Pomembno je, da mu odrasli večkrat povedo nekaj v smislu: *»To, kar se ti dogaja, je krivica in se ti nikoli ne bi smelo zgoditi. Ti nisi nič kriv, čeprav se tako počutiš. Tvoje telo je lepo, čisto in nedolžno. Ni umazano in grdo, kot ga ti doživljaš. Umazane in grde so stvari, ki ti jih je počel ...«*.

UPANJE ZA OKREVANJE VEDNO OSTAJA

Otrok spolne zlorabe nikoli ne bo pozabil. Četudi se bodo iz njegovega spomina izbrisale slike o travmatičnem dogodku, bodo bolečina, telesne senzacije in čutenja ostali zapisani v telesu. Telo vedno pomni in kasneje v odrasli dobi v najrazličnejših situacijah (v partnerskih odnosih, med spolnostjo, ob dotikih, vonjih, besedah ...), ki nezavedno spominjajo na zlorabo podoživlja podobna čutenja (strah, gnus, sram, prezir ...) kot takrat, ko se je zloraba dogajala. Celo hujše, med samo zlorabo je otrok te občutke potlačil, saj se je tako zavaroval pred vso bolečino, sedaj pa ti občutki prihajajo na dan z vso silovitostjo in se zdijo skoraj neobvladljivi. **Vendar – če je preživel ta majhen fantek/punčka**

takrat, ko se je zloraba dogajala, lahko preživi tudi odrasel moški/ženska, sedaj, ko se zloraba ne dogaja več, ampak se samo prebuja.

Dokler človek ne razreši, ne očisti telesa in psihe vplivov, ki jih je pustila zloraba, zelo težko normalno funkcionira. Navzven lahko deluje zelo funkcionalno, navznoter pa je preplavljen z vsemi možnimi skrbmi in stiskami. Pot iz še tako težkega travmatičnega doživetja je možna. Upanje vedno ostaja, četudi je za to potrebno poiskati strokovno pomoč. **Ni res, da zlorabljeni nikoli več ne bodo mogli živeti človeka vredno življenje, ravno nasprotno – ko predelajo travmo, so lahko zelo sočutni, razumevajoči, samozavestni ter srečni kot starši in partnerji.**

DR. TANJA REPIČ, zakonska in družinska terapevtka

Dr. Tanja Repič se pri svojem delu že vrsto let srečuje z žrtvami spolnih zlorab. Svoje dolgoletne izkušnje na tem področju je strnila v knjigi *Nemi kriki spolne zlorabe in novo upanje*, ki je v lanskem letu izšla pri Celjski Mohorjevi družbi.

Ali obstajajo podatki, koliko je spolno zlorabljenih otrok v družini pri nas?

Uradni podatki o tem zagotovo obstajajo, vendar jih sama nisem zasledila. Dejstvo je, da je med številom prijavljenih zlorab in dejanskim številom zlorab, ki niso bile nikoli prijavljene, velika razlika. Podatke raziskave (ki ni razločevala med spolnimi zlorabami znotraj ali zunaj družine), sicer narejene na majhnem številu oseb (261), kažejo, da je bila spolno zlorabljena povprečno vsaka šesta oseba. Približno vsako peto dekle in vsak sedmi fant (podobna statistika je tudi v tujih državah).

Ali se naša družba dovolj zaveda tega problema in ga ustrezno rešuje?

Naša družba se še vedno problema ne zaveda dovolj in sami postopki od trenutka, ko je bila prijava podana pa do zbiranja dokazov in končne sodbe (če do tja sploh pride) traja predolgo, celo po več let.

Kdo je tisti, ki bi moral otroka pred spolno zlorabo obvarovati?

Najprej starši, potem pa vsi tisti, ki se z njim srečujejo v procesu vzgoje in izobraževanja, pa tudi sicer v življenju. Vendar podatki kažejo, da so lahko prav te iste osebe v nekaterih primerih vir otrokovih najhujših stisk.

Kaj lahko otrok naredi, da dejanje prepreči?

Otrok ne more nič sam narediti, saj je tisti, ki zlorablja vedno korak pred njim in ga z manipulacijami, grožnjami ali podobnimi taktikami onemogoči. Tudi sicer, če uspe pobegniti ali komu o tem povedati, morajo biti odrasli tisti, ki naprej ukrepajo.

Bi bilo smiselno, da bi o tej temi nekdo otroke podučil?

Vsekakor bi bilo ne le smiselno, ampak nujno potrebno, da bi otroke od malega naprej učili o primernih in neprimernih dotikih, o mejah, ki ne smejo biti nikoli prekoračene, o varnih in nevarnih skrivnostih ... Ta vzgoja se bi mora začeti v družini in nadaljevati naprej v šoli. Verjamem, da bi na ta način začeli spreminjati celoten odnos družbe do te problematike.

Otrok nikoli ne laže o svoji stiski in nikoli ne more opisati spolnih dejanj, ki niso primerna njegovi razvojni zrelosti, če jih ni sam doživel ali nekje videl.

Spolna zloraba s strani družinskih članov (predvsem staršev) je **ena najhujših travm**, ki jih lahko doživi človek v življenju. To seveda ne pomeni, da če je nekdo zlorabljen s strani tujca ali nekoga, ki ga le bežno pozna (statistični podatki kažejo, da je takih primerov le približno 15 odstotkov), da ne trpi za posledicami. Bo pa zagotovo prej lahko okreval, če bo imel podporo družine, ki je funkcionalna in ga ne bo pustila samega z bolečino.

Moški redkeje povedo, da so bili zlorabljeni in tudi težje iščejo pomoč, sploh če so bili zlorabljeni s strani moškega, saj jih je pogosto strah in sram, da bi si drugi mislili, da so homoseksualno orientirani, sicer jih storilec ne bi »izbral«. Seveda to ne drži.

Le redko je »samo« en otrok žrtev incesta s strani istega storilca. Ko zlorabljena hčerka odraste, odide od doma (lahko je že dovolj, da pride v

puberteto), se zloraba zelo verjetno nadaljuje pri mlajši hčerki, lahko tudi sinu ali vnukih.